

ОСОБЛИВОСТІ ПОХОВАЛЬНОГО ОБРЯДУ КУЛЬТУРИ ПОСНЕШТІ-ЛУКАШІВКИ

Бистрицька Діана,

здобувачка вищої освіти першого рівня
історичного факультету
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник: **Строценя Богдан,**

кандидат історичних наук, доцент
кафедри історії України, археології
та спеціальних галузей історичних наук
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Поховальний обряд поєнешті-лукашівської культури, що існувала у III–I століттях до н.е. на території сучасної України, Молдови та Румунії, характеризується низкою специфічних рис. Стан дослідження археологічної культури Поєнешті-Лукашівка терен середнього Придністров'я в «літературі» не є досить широко представлений публікаціями різних рівнів, а отже історіографія цього питання рідко постає предметом окремого вивчення. Остання, варто відзначити, в основі своїй зображена описами стану розробки вищезгаданої проблематики виключно в якості доповнення до викладу основного матеріалу вченими, що носить по більшій мірі лиш допоміжний характер і тому не є предметом окремих досліджень. Серед них найбільш яскравим прикладом є доробки С. Пачкової, Г. Смірнкової, Л. Вакуленко, Г. Федорова, Б. Тимощука, М. Романовської, К. Каспарової. М. Бабеша, Р. Вульпе.

Пропонуємо розглянути поховальний обряд пам'яток типу Поєнешті-Лукашівка та найбільш досліджені могильники даної культури. Варто зауважити, що нами були виокремлені саме ці комплекси через їх цілісну дослідженість, адже специфіка питання полягає в тому, що певна частка пам'яток даної культури не введена в науковий обіг, інша ж – на достатньому рівні вивчена. Попередніми дослідниками культури були виокремлені різні види поховань, а саме трупопалення за межами могильної ями з рештками кремацій очищених від поховального вогнища, ямні поховання з залишками вогнища, безінвентарні поховання та символічні – кенотафи. Аналіз інвентарю могильників та його особливості, форми поховальних ям, також етапи поховального обряду трупопалення, та зв'язок між речовим наповненням посуду який виконував функцію урн та статтю покійника [11, с. 89]. Вдалось виділити

за типом поховань та особливими рисами керамічних посудин, які використовувалися в якості урн, впливи інших археологічних культур на їх формування та становлення.

Поховальний обрядом є трупоспалення за межами могильної ями прикладом є виявленні при дослідженні Поєнештського могильника сліди трьох вогнищ, які розташовувалися за 300 м на північ від могильника [12, с. 16–31]. Після кремації перепалені кістки очищалися від слідів поховального вогнища залишки вміщували в урну та встановлювали в могильну яму. Другим типом який трапляється в поховальній традиції культури є ямні поховання з рештками трупоспалення зсипані у могильну яму проте вони трапляються рідко. Третій тип який виділяється в могильниках це поховання з слідами вогнища (лише у деяких похованнях Лукашівського некрополя збережені сліди вогнища) [1, с. 30–39]. Четвертим типом поховань можна виокремити не числені випадки безінвентарних могильників та символічних – кенотафів. (4 було виявлено в могильнику Поєнешті). В безурнових похованнях Поєнешті могильник № 344; [12, с. 528–542]. Лукашівці 4 поховання декілька в Бранешти 34 з 44 в Долинянах випалені кістки були покладені на дно могильної ями та очищені від слідів вогнища інколи накриті кришкою. Більшість поховань виявлених на перших могильниках Поєнешті та Лукашівка є урновими відомі поховання комплексу Лукашівка, в яких урни стояли на залишках похоронного вогнища фіксувалися сліди кремаційного обряду біля урн та у засипах ям пам'яток Лукашівки та Боресешті. Натомість в культурі Поєнешті-Лукашівки відомо чи не єдиний для даного типу приклад тілопокладення(поховання дитини) яке виявили в Грздішті-Крейнічени даний приклад є винятком [11, с. 89]; [12, с. 528–542]. Для кремаційних урн брали чорнолощені столові горщики рідше використовували глеки, миски, вази. У Молдовському некрополі Сіпотени використали як урну бронзові сітули. Урни як правило накривали покришками в більшості випадків це були також чорнолощені миски. В деяких пам'ятках(Сіпотен, Лукашівка, Гринчук) відсутні кришки можливо через використання в таких випадках матеріалів дерева, тканини які з часом не збереглися [14, с. 16–31].

Поховальні ями часто були неглибокими. Переважно контури могильної ями важко помітити. За формою ями круглі, але трапляються випадки квадратної та овальної форми. Діаметр 0,5-0,8 ; глибина 0,5-1,3 м.

До урн клали речі після кремації здебільшого це: прикраси, деталі одягу (фібули, намистини, браслети, іноді знаряддя праці, побутові речі (пряслиця, голки, шила, бритви, ножі) зброю (Боресешті, поховання № 29). Столовий посуд(якщо не брати до уваги урни та кришки) трапляється рідко. В деяких випадках на похованнях знаходять посудин-стравниць з

напутньою їжею. Простежується різниця між похованнями в кількості інвентарю. Намистини, зброя, пінцети, сережки присутні у могильнику Лукашівка. Натомість в Поєнешті відсутні знахідки пінцентів, сережок. Проте в некрополі Боросешті фіксуються всі категорії знахідок. За статистичними даними в 64 % урнових поховань виявлено інвентар [14, с. 16–31].

На основі антропологічних досліджень, аналізу залишок кісток з інвентарем румунським археологом М. Бабешем простежено зв'язок між складом речей могильників та статтю. Поховання з більшою кількістю знахідок фібул різних різновидів прикрас, веретен, шпильок належать жінкам. З таким самим набором, але меншою кількістю могли бути могили, як чоловіків так і жінок. Комплекси на яких були виявлені знахідки з пінцетами, зброєю належали чоловікам. Безінвентарні поховання могли належати представникам обох статей, але кількісно середніх переважають чоловічі. Натомість половина дитячих могильників містила інвентар інша половина це є безінвентарні поховання серед яких переважає чоловіча стать [11, с. 528–542]. Під час досліджень пам'яток Поєнешти-Лукашівки було зібрано значну кількість матеріалів серед яких найбільше є глиняного посуду.

Під час археологічних досліджень на місці городища XII–XIII століть, розташованого на мисі над річкою Дністер блз. села Гринчук, що у Хмельницької обл., в 1974 р. було відкрито могильник з поховальним обрядом трупоспалення. Залишки кремації, були знайдені в середині урни, яка була виявлена, у пошкодженому стані. Деякі кісткові фрагменти містили залишки деревного вугілля. Поруч з кістками знаходився залізний ніж завдовжки - 7,5 см та шириною - 1,2 см. Крім того у вищезгадані посудині знайдено було три фрагменти залізних виробів, можливо це також був ніж (ймовірно, також побували в у вогні) [10, с. 113–114]. Біля урни, на рівні днища, були виявлені невибрані фрагменти кальцинованих кісток, змішані з вугіллям і кількома уламками стінок кухонного горщика, який було неможливо відновити. Залишки поховального вогнища не простежуються в урні та фрагментах горщика. Межі могильної ями не вдалося точно визначити.

Остеологічний аналіз, проведений Є. І. Даниловою, виявив, що серед кремаційних залишків були фрагменти кісток людини, включаючи частини черепа та дрібні кістки, що вказували на зрілий вік людини. Біля урни також були знайдені перепалені фрагменти кісток тварини [10, с. 113–114]. Наступним могильником досліджуваним на території України є пам'ятка в Долинянах. Відкрита у дослідницькій Західноукраїнській експедиції в 1977–1978 р. одною з перших публікацій стала стаття у журналі «Советская археология» № 3 кінця I тисячоліття до н.е. поблизу села Долиняни, розташованого на території скіфського поселення в урочищі Помірки. Обряд поховання включав трупоспалення. У чотирьох

похованнях були знайдені залишки кремації в урнах, причому у двох з них урни були накриті мисками, перевернутими догори дном. Решта 20 поховань були ямними, і залишки кремації в них були знайдені безпосередньо на дні могильних ям [9, с. 99–101].

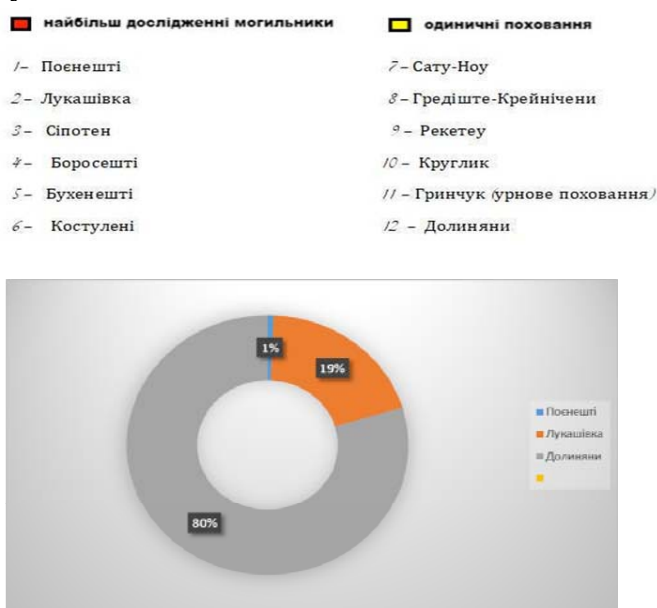
В поховальних ямах були виявлені кальциновані кістки очищені від залишків поховального вогнища. Проте в похованнях № 12, 13, 19 сліди залишків деревного вугілля все ж є помітними. Керамічних виробів в ямах майже не було виявлено, окрім посудини з поховання № 13 та дрібних фрагментів миски з поховання № 11. В урнових похованнях кераміка представлена лише посудом, який слугував в якості урни або кришок. Серед інвентарю найбільше знайдено фібул, браслетів, намистин, пряслиць та ножів. Майже всі вони мали сліди перебування у вогнищі [9, с. 42–51].

Датують пам'ятку на основі фібул. Початок існування могильника визначається періодом побутування фібул середньолатенського типу групи «В» за Ю. Костшевським, вищезазначені фібули є залізними, як і всі інші на могильнику. Автор розкопок і першої публікації на основі матеріалів поховання поблизу села Долиняни Г. Смірнова відносить його до культури Поенешти-Лукашівка, на основі поховального обряду та кераміки. виробів та В комплексі Долиняни поховальним обрядом є трупоспалення яке проводилося за межами поховальної ями (на стороні) виявлені тут кістки не мають слідів поховального вогнища лише в кількох випадках виявлено залишки деревного вугілля. Здебільшого на території захоронень фрагменти кісток зафіксовані на всій площі поховальної ями, керамічних виробів в інвентареві не виявлено переважно трапляються знахідки прикрас фрагменти браслетів , намистини, фібули інколи знаряддя праці та побутові речі пряслиця, ножі, бритви , на основі цього зроблений висновок, що більшість поховань є жіночими [9, с. 156–171]. Поховальний інвентар могильника Долиняни, зокрема браслети та буси, мають аналогії як в матеріалах поенешти-лукашівськи,



Карта могильників культури Поенешти-Лукашівки

зарубинецьких та ясторфських могильниках. В публікації С. Пачкової яка вийшла друком в 1984 р. зазначено, що інвентар з пам'ятки в Долинянах характерний не тільки для культури поєнешти-лукашівки, а також для інших культур латенського кола. Отже, ми провели систематизацію даних про найбільш досліджені могильники культури Поєнешті-Лукашівки, характерні особливості поховального обряду та інвентарного супроводу. Виділені нами аспекти слугують підґрунтям для подальших наукових досліджень.



Відсоток безурнових поховань в могильниках Поєнешті-Лукашівки Статистика складена на основі матеріалів статті Г. Федорова

НАЗВА ПАМ'ЯТКИ	ЯМНІ	УРНОВІ	КЕНОТАФИ	КІЛЬКІСТЬ	ФАЗА	ІНВЕНТАР	СТАТЬ (кореляція)	ПРИМІТКИ
ПОЄНЄШТИ	—	—	4	152	I – фаза;	Горщики і миски з ікоподібними ручками	—	Більш різноманітніший посуд, (мезандровий орнамент).
ЛУКАШІВКА	1 (4Непоховання)	20	—	21	Кінець I фази-початок II;	Срібні, золоті, спіральні фібули середньолатенські	9- чоловічих(№ 1,2,7,8,11,14,15,16,18) Жіночі(№3,4,5,6,9,10,12,13,17,19,20,21)	Поховання виявлені в шарі гальштатського поселення. (частина зруйновані)
ДОЛИНЯНИ	46	12	—	58	24 – поховання II фаза; 34 – поховання III;	Фібули,середньолатенської пізньолатенської схеми, ножниця,скляні намистини ,частина піх римського глadiуса	—	8-поховань з слідами поховального вогнища

Таблиця 1. Характеристика найбільш досліджених поховальних комплексів культури Поєнешті-Лукашівки

ЛІТЕРАТУРА

1. Баран В., Максимов Е., Сміленко А. Етнокультурна карта території Української РСР у I тисячолітті нашої ери: монографія / Академія наук УРСР, Інститут археології Київ, 1985. 182 с.
2. Баран В. Процеси етнокультурного розвитку на території України в першій половині I тис. н.е. *Археологія*. 1999. № 4. С. 49–55.
3. Вакуленко Л. Піньолатенський період на території Прикарпаття. *Археологія*. 2020. № 2. С. 42–51.
4. Казакевич Г. Східні кельти: культури, ідентичності, історіографічні конструкції / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 358 с.
5. Мачинський Д. Археологічні пам'ятки у с. Круглик і проблеми зарубинецької культури. *Тези доповідей Подільської історико-краєзнавчої конференції Хмельницький*. 1965. С. 71–72.
6. Методичні рекомендації з польової антропології / Козак О., Потехіна І., Слободян Т., Гупало В. Львів: НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України, 2019. 108 с.
7. Обломський А., Терпиловський Р. Посеймя у латенський час С. 41–49.
8. Отрощенко В., Моця П. Обряди кремації у стародавнього населення території України I тис. до н.е. *Археологія*. 1989. № 2. С. 20–30.
9. Пачкова С. Про культурну належність могильника поблизу с. Долиняни у Північній Буковині. *Археологія* 1984. № 47. С. 99–101.
10. Пачкова С. Урнове поховання в с. Гринчук на середньому Дністрі. *Археологія*. № 29. 1979. С. 113–114.
11. Packova S. Cultura Poienesti-Lucaseuca Istoria Moldovei Epoca Praeistorica si Antica (pana in sec V). CHISINAU. 2010. S. 528–542.
12. Рибаків Б. Слов'яни та їх сусіди наприкінці I тис. до. н. е. – у першій половині I тис. н.е. / за заг. наук. ред. П. Русанова, Е. Симонович. М. 1993. С. 85–94.
13. Смірнова Г., Мегей В. Могильники типу Поєнешти-Лукашівка у с. Долиняни (розкопки 1985, 1987, 1988). *Stratum plus*. 2000. № 4. С. 156–171.
14. Федоров Г. Населення Прутсько-Дністровського межиріччя. *Матеріали та дослідження з Археології СССР*. № 89. М. 1960 С. 16–31.